

(המשך מעמוד 13)

עקרונית מן האופציה הבניגוריונית, אלא שהחליפה את המעצמה המערבית במעצמה הסובייטית, שמש העמים, שעמדה — כך האמינו בעלי אופציה זו — לנצח בעולם. האופציה השלישית היתה זו שמעטים דגלו בה, ואני ביניהם. תפיסה זו אמרה כי אין תקומה לישראל בטווח הרחוק אלא אם כן תשתלב במרחב, תכרות ברית עם התנועה הלאומית הערבית, תעזור לעם הפלסטיני להשתקם ולהקים מדינה משלו לצד ישראל, ולהשתייך למישפת העולם השלישי המתעורר.

האופציה הרביעית היתה זו של נחום גולדמן. הוא רצה להפוך את ישראל ל"שווייץ של המזרח התיכון", מדינה ניטרלית לחלוטין — כה ניטרלית עד שגם לא תצטרף לאו"ם, כדי שלא תצטרך להכריע בשום עניין בין ארצות-הברית וברית-המועצות. כי ישראל צריכה להיות מדינת היהודים, מרכז היהודים שבעולם כולו, המערבי והמזרחי, למען היהודים, עליה לקיים יחסים ידידותיים גם עם המעצמות המערביות וגם עם המעצמה הקומוניסטית, וכמדינה ניטרלית תוכל להתקבל גם על דעת הערבים.

תפיסותינו נפגשו בהכרח הצורך הזה לעשות שלום עם העולם הערבי, ובאמונה שהדבר אפשרי. על כך נסב החלק השני של אותה שיחה במלון המלך דוד בנובמבר 1953 — ועל חלק זה דיווחתי בשעתו. לפחות ברמז (העולם הזה 838, 839). מיניסטריון מיוחד, שבו ירוכזו כל המומחים הדרושים לניהול מיבצע רצוף ועיקבי להשגת השלום: מומחים לעניינים ערביים, דיפלומטים, פסיכולוגים, מומחים לתעמולה, אנטי-ביטחון, כלכלנים, וכו'.

הצעתי שנחום גולדמן יעמוד בראש המישרד הזה.

הגעתי אל הרעיון הזה בהדרגה. תחילה סברתי כי גולדמן צריך להתמנות פשוט כשר-החוזן, במקומו של משה שרת, שהיה איש נוקשה, סרדימיון וחסר אומץ-לב. בניגוד לדיעה שנפוצה בארץ, וגם בעולם הערבי, לא היה שרת בעל אוריינטציה פרו-ערבית. מבחינה מהותית לא היה הבדל בין דעותיו ובין הקו בניגוריון, ההבדל ביניהם היה בטכסיסים ובמפרמנט. על כך היו ביניהם מריבות אינסופיות, ובכל פעם נכנע שרת לאיש בעל האופי החזק יותר.

היה ברור לי ששרת הוא אסון. אך הנסיבות הפוליטיות לא איפשרו לגולדמן לבוא במקומו, מה גם שגולדמן לא היה מוכן להילחם על כך. כך הגעתי לרעיון שכדאי להעביר את כל ענייני השלום למיניסטריון חדש, מעין מישרד לענייני השלום או המרחב. בשיתחן העליתי את הרעיון, והוא הסכים לו בכל לב. אבל הוא אמר שגם רעיון זה אין לו כל סיכוי להתגשם — לא שרת ולא מפא"י יסכימו להוציא עניין זה מידיהם. ואכן, בלי מאבק הדבר לא היה אפשרי, וגולדמן לא התכוון להילחם על כך. הוא רק אמר לי כמה דברים לציטוט ברור: ז"ל (ראה מיסגרת).

הוא לא הירשה לי לפרסם בשמו מהם תנאייה שהיה מציע: הצטרפות ישראל לליגה הערבית, מתן ערבויות מצד ישראל שלא תוסף עוד להתפשט במרחב, פשרה בעניין הפליטים והרכוש הערבי הנמשך (משמעי: החזרת חלק סימני של הפליטים, תשלום פיצויים לכל האחרים, ברוח התשובים הגרמניים לישראל), ביטול החרם הערבי על ישראל.

שליחות סודית

איתם הימים קרה דבר שמעטים ידעו עליו.

פיליס חיטי, אחד ההיסטוריונים הגדולים של הדור (ההיסטוריה של טוריה, ועוד), אישרה ערבי דגול, שכיהן כפרופסור לספרות שמית באוניברסיטה של פרינסטון, בא אל גולדמן ובפיו ידעה מרעיושה.

הוא נתן לגולדמן להבין כי הוא קיבל על עצמו שליחות מטעם הליגה הערבית. הליגה רצתה להיכנס למגע בלתי-מחייב עם נציג יהודי מוסמך, כדי לברר מה יהיה יחסה של ישראל כלפי שאלות מסוימות הנוגעות לשלום מרחבי, היה לכך תנאי בליעבור: נציגי הליגה לא ייפגשו עם אף נציג רישמי של ממשלת-ישראל.

גולדמן נלהב לרעיון, מה גם שהתנאי היה סביר בעיניו. גם הוא עצמו סירב להיפגש עם הקאנצלר הגרמני, קונראד אדנאור, בעניין השילומים, אלא אחרי שמיסגרת הדברים נקבעה במגעים סודיים מוקדמים.

המנהיג הציוני בא במיוחד ארצה, כדי להביא את העניין לידועת הממשלה. אולם כאן נתקף כסירוב מוחלט מצד משה שרת.

שרת-החוזן דרש כי העניין יהיה כפוף לו, וכי על גולדמן לקבל רשמית תואר

את הראיון הקצר הזה העניק הד"ר נחום גולדמן לאורי אבנרי, במיסגרת שיחה פרטית הרבה יותר גדולה, בנובמבר 1953. הדברים התפרסמו באותו השבוע בגדיון "העולם הזה" (838), ומתפרסמים כאן מחדש במלואם. גולדמן כיהן אז כיו"ר הסוכנות היהודית.

אבנרי: ד"ר גולדמן, נפוצו שמועות שהיית מוכן לקבל על עצמך יוזמה במאמץ להשיג שלום עם הערבים. מה יחסך לבעייה זו? גולדמן: ישראל לא תוכל להתקיים לעולם ככמיבצר מוזיין ביים הערבי. עליה לבוא לידי הסכם עם העולם הערבי. דרוש הסכם כלכלי, צבאי ופוליטי.

אבנרי: היית אומר שזו הבעייה העיקרית של המדינה? גולדמן: כן.

ליברלים ארזיק, כ"ץ ומודעי בחלונית גולדמן

של שגריר המדינה, לפני שיפתח במגעים כלשהם בשמה. גולדמן הבין שאין טעם להמשיך במאמץ.

פרשה זו שיכנעה אותי (ואני משוכנע בכך עד היום) כי מישרד-החוזן לא יצלח לעולם באף עניין הנוגע לשלום עם הערבים, דרוש לכך מנגנון אחר. גמיש הרבה יותר, ובעל גישה שונה לחלוטין, שזאת תהיה משימתו הבלעדית.

בדיעבד אפשר רק לנחש מה היה רקע שליחותו של חיטי. הליגה הערבית היתה אז מכשיר בידי מצריים. בארץ-היאור עלה אז לגדולה סגן-אלוף צעיר בשם גמאל עבד-אל-נאצר, שפתח במאבק המדיני לסילוק הצבא הבריטי, שהחזיק אז עדיין בבסיסים לאורך תעלת-סואץ. עמדתה של ישראל והשפעתה בבריטניה ובארצות-הברית יכלו להיות חשובות. ידוע כיום (ואנחנו ידענו זאת גם אז) כי עבד-אל-נאצר היה באותה תקופה מוכן לדון ברצינות בהשגת הסדר עם ישראל.

ראיון עם גולדמן ב-1953

לעשות שלום בקבלנות

גולדמן: דרושה הכנה פוליטית (מצד) דעת-הקהל, למדיניות הפנימית הישראלית ישנה השפעה רבה. למשל, חשוב יחסו למיעוט הערבי. נחוץ לעניין גם את מעצמות המערב. לגייס בכל העולם את אלה מידידינו שיש להם קשרים בעולם הערבי. זה יהיה מאמץ פוליטי רחב.

אבנרי: ד"ר גולדמן, נניח שממשלת ישראל היתה מציעה לך לקבל עליך את כל העניין בקבלנות. האם היית מסכים?

גולדמן: (ד"ר גולדמן מחייך, נמנע משובה). אבנרי: כמה זמן היה דרוש למאמץ כזה?

גולדמן: כמה זמן. אפילו אם תהיה מדיניות דינמית, תהיינה דרושות לפחות שנתיים-שלוש. לקחתי על עצמי להשיג את הסכם-השילומים עם גרמניה תוך ששה חודשיים, וקיימתי את הבטחתי. הסכם עם הערבים יהיה קשה יותר, ביוחד אחרי מעשה קיביה.

אבנרי: ד"ר גולדמן, מאחר שאלה דעותיך, ואין הן מקובלות בחוגי הממשלה הנוכחית, מה אתה מתכוון לעשות כדי להחזירן?

גולדמן: לא כלום. אני ושב-ראש הסוכנות. המדינה היא ריבונית, והסוכנות אינה מתערבת בענייניה. אילו רציתי להשפיע היה עלי לבוא קודם כל הנה ולהתיישב בארץ. עד שאעשה זאת, עלי להיות זהיר, אני יכול להגיד לממשלה מה דעתי, אך זה הכל.

הטבח שנערך כמה ימים לפני כן בכפר הערבי בגדה המערבית על-ידי היחידה 101, בפקודתו ובהשתתפותו של אריאל שרון.

גולדמן: כן, כל הצרות של ישראל בעולם ובאמריקה נובעות מזה. זוהי בעייה קשה מאוד, אך אין בעייה פור ליטית שאי-אפשר לפתור אותה. לדעתי, צריך לפתור במהירות, כי המצב נעשה יותר ויותר קשה.

אבנרי: אתה מותח ביקורת על הממשלה?

גולדמן: יש לי הרושם שדעת-הקהל בישראל אינה מייחסת לעניין את הערך האמיתי שלו. כאן חיים באי, אין רואים את הבעיות. הממשלה הטובה ביותר אינה יכולה לעשות יותר ממה שדעת-הקהל גונתה לה לעשות. צריך לחנך את דעת-הקהל.

אבנרי: מה יש להסביר?

גולדמן: אנחנו חלק אורגני של המזרח התיכון. מישק לו של האיזור ביורה הבינלאומית גובר והולך. מצבו הגיי אופולטי חשוב מאוד, יש לו אוצרות חיוניים של נפט. מדינה אחרי מדינה מקבלת עצמאות. לא נוכל להתעלם מזה.

אבנרי: במה אתה רואה את הבעייה העיקרית, במשא ומתן על שלום?

גולדמן: אין בעייה עיקרית. חשובים היחסים בכל-לור, תם, ולא דווקא בעייה ספציפית. כגון גבולות ופליטים. כל זמן שהעולם הערבי רואה בנו אויב וגורם ר, אין הוא מוכן לדבר על שלום.

אבנרי: היחס ההדדי הוא החשוב?

גולדמן: כן, צריך לשכנע אותם שאנחנו אומה החיה בחלק זה של העולם. לקשר את גורלנו לגורל האזור. אבנרי: מהו הצעד הראשון?